

Hvem er Edvard Munch i *Kunst og Kultur*?

Abstract

Edvard Munch (1863–1944) is considered the most significant artist in the Norwegian history of art. In the Norwegian journal *Kunst og Kultur*, Munch and his work was given more attention than any other featured artist. The Munch texts represent different methods for investigating his art, and also reveal divergent views on both his position as an international artist in the history of art and as a contemporary artist in Norway.

Keywords

Kunst og Kultur
Edvard Munch
The Munch Museum
Patricia G. Berman
Arne Nygård-Nilssen
Arne Eggum

Terje Borgersen

terje.borgersen@hf.ntnu.no

At bidragene i Kunst og Kultur om Edvard Munchs bildekunst, liv og virke her hjemme og i utlandet er omfattende, skulle ikke overraske noen av tidsskriftets lesere. Foruten gjengivelser av flere titalls Munch-arbeider, utgjør de skriftlige bidragene i dag et tekstkorpus med et vidt tematisk spenn, endatil skrevet innenfor mange genrer og i løpet av en periode som strekker seg over nesten et sekel. Det er et uomtvistelig faktum at disse norske og utenlandske forfatterne har gitt et betydelig tilskudd til Munch-litteraturen, samtidig har de bidratt til et fasettert portrett av kunstneren.

Fragmentene

Foreliggende artikkel er ikke en katalog over samtlige av disse bidragene, men en undersøkelse av hvordan det norske tidsskriftet har orientert skandinaviske lesere om kunstneren Edvard Munch. I årene fra tidsskriftet ble grunnlagt og fram til sin død i 1944 bodde han i Norge, og som samtidskunstner ble Munchs virke også vurdert i lys av noe som kom til å bli banebrytende. Og i tiden etter hans død synes samtlige artikler i *Kunst og Kultur* å være skrevet ut fra forståelsen av Munch som vår mest betydningsfulle kunstner. De mangslungne Munch-innslagene i *Kunst og Kulturs* historie er også stimulert av fagtidsskriftformatet hvor kortteksten åpner opp for aktualiteter samt analytiske, teoretiske og historiske diskurser, om Munch som person, om hans kunst og om fagspesifikke orienteringer i den nasjonale og internasjonale Munch-forskningen.

Det er publisert i underkant av hundre bidrag om Munch i *Kunst og Kultur*.¹ I tillegg til enkeltartiklene har tidsskriftet også utgitt fire hefter viet kunstneren: Det første ved Munchs 50-årsdag i 1913 (2. hefte, 4. årgang, ill. 2),² det neste var et minneskrift i 1946 (3–4. hefte, 29. årgang; også utgitt i Terrakottaserien, jfr s. 59, ill. 1),³ deretter ett i 1963 i anledning 100-årsmarkeringen av kunstnerens fødsel, som også var året for åpningen av Munch-museet (4. hefte, 46. årgang, også utgitt i Terrakottaserien, ill. 3),⁴ og til sist et temahefte med fem engelskspråklige essays (3. hefte, 90. årgang, ill. 4).

KUNST OG KULTURS SERIE

EDVARD MUNCH

GYLDENDAL

Ill. 1. Minneskrift i Terrakottaserien, 1946, *Edvard Munch. Mennesket og kunstneren.*

Det kan nevnes at i tillegg til de oppslagene som eksplisitt omhandler Munch, finnes det også andre bidrag med en Munch-relatert tematikk.⁵ Tatt i betraktning den unike posisjonen Munch inntar i norsk kunsthistorie, skulle det gi seg selv at slike referanser blir hyppige. I det følgende vies ikke disse oppmerksomhet utover registreringen av at også slik har Munch vært til stede i *Kunst og Kultur* de siste hundre år.

Forsøket på å underkaste Munch-tekstene en systematisk optikk, fragmentert som en slik samling vil være, er her gjort ved å navigere etter to overordnede retningslinjer: Hva er det skrevet om? Det kan grovt sorteres som en utstillings-, person- eller verksorientert tematikk, og dessuten som presentasjoner med et overordnet historiserende perspektiv, heriblant tekster om kunstneren hentet fra kunsthistoriske oversiktsverk. Og hvem har skrevet? Av interesse her er artikkelforfatternes posisjoner med hensyn til om teksten er skrevet om Munch som samtidskunstner eller i hans ettertid.

I 2008 publiserte den amerikanske kunsthistorikeren Patricia G. Berman en vurdering av litteraturen om kunstneren under tittelen «Edvard Munchs mange liv».⁶ Med det sikter hun til at det i litteraturen om kunstneren er en avstand mellom «en historisk Munch» og «en romantisert, mytisk Munch». Bermans karakteristikk er basert på en vurdering av tidsskriftsartikler, akademiske avhandlinger, biografier og utstillingskataloger. Hun følger her opp en tidligere publisert undersøkelse om denne litteraturen fram til 1990-årene, der hun avdekket «gryende tendenser innen forskningen» til å vinne tilbake en historisk Munch.⁷ Et oppfølgende spørsmål med relevans for foreliggende undersøkelse kan derfor være om en slik tendens også har gitt seg til kjenne i Munch-bidragene i *Kunst og Kultur*?

Oversiktene

I dette tidsskriftmaterialet skiller to beslektete artikler seg ut: Tidsskriftets redaksjonssekretær Arne Nygård-Nilssens oversiktsartikkel «Munch-litteraturen» (1934, s. 59–64) og førstekonservator ved Munchmuseet Arne Eggums «Litteraturen om Edvard Munch

gjennom nitti år» (1982, s. 270–79). Disse påkaller interesse av flere årsaker og blir behandlet kronologisk. Selv om det er snakk om en delvis overlapping i de tidligste tittelreferansene, er ikke oversiktene skrevet som rapporter. Begge forfatterne forholder seg til litteraturen som kritiske kommentatorer. Tidspunktene for vurderingene, forfatternes personlige fortellergrep, samt at de kom til å forholde seg til et tekstmateriale som kvalitativt og kvantitativt var forskjellig, er også forhold som tilsier separate behandlinger.

For Arne Nygård-Nilssen står de norske bidragene til Munch-litteraturen i skyggen av den store interessen som tidlig hadde blitt den norske kunstneren til del i Tyskland. Men på nyåret 1934 kan han konstatere at det var tyskerne som «beholdt ledelsen like til i høst» (s. 59). Han nevner tre tidsskriftartikler fra 1890-årene som en sped begynnelse her i Norge,⁸ men følger opp med en rekke tyske publikasjoner, som han finner redelige i vurderingene og skrevet av kvalifiserte forfattere. Særlig framhever han deres beundring for «det sjelelige innhold» og sterke betoning «av det seksuelle» i Munchs kunst som spesielt verdifullt «som tids-historisk dokument» (*ibid.*). Nygård-Nilssen nevner også mappen *Edvard Munch. Acht Radierungen* som besto av åtte raderinger kunstneren hadde laget etter noen av sine malerier og som ble utgitt av Julius Meier-Graefe i 1895. Et tidsaktuelt forhold som mappens teksthefte belyser, er de problemene som ikke bare kunstneren ble møtt med, men som også de som beskjeftiget seg med hans kunst, sto overfor med hensyn til datidens publikum. Nygård-Nilssen kan ironisk bemerke at den tyske utgiveren her ga «uttrykk for det håp at publikum lettere vil forstå Munchs kunst i denne form, hvor de brutale farver og de uforskammede dimensjoner ikke lenger er nogen hindring». Og så: «Hvis man bare lar være å tenke på hvem som har utført bildene, kan man ikke undgå å bli grepet f.eks. av Syk pike.» (*ibid.*).

Nygård-Nilssen nevner og vurderer både små og store publikasjoner om Munchs kunst på tysk, samt også nyere utenlandske katalogtekster som «gir et inntrykk av hans voksende ry» (s. 62). Av de norske bidragene fra tiden etter århundreskiftet trekker han fram *Kunst og Kulturs* hefte fra 1913 i anledning

Ill. 2. Forsiden på heftet til Edvard Munchs 50-årsjubileum, 1913.

kunstnerens 50-årsdag: Med denne illustrerte publikasjonen hadde leserne fått i hende en litteratur skrevet på norsk,⁹ og disse bidragene har fortsatt «verdi som historiske dokumenter» (s. 60). Videre stiller han seg kritisk til noen, men positiv til andre norske publikasjoner i mindre format. I et eget kapittel trekker han dessuten fram publiseringen av Munchs egne tekster i kataloger, brosjyrer og hefter etter århundreskiftet. Her gir artikkelforfatteren til kjenne vurderinger av tekstenes litterære kvaliteter, men antyder også en kritisk holdning til verdien av kunstnerens personlige utfall overfor det han forsto som et lite kvalifisert, norsk kritikerkorps.

Nygård-Nilssen konstaterte innledningsvis, at tyskerne hadde stått for de fleste og beste bidragene til Munch-litteraturen fram til høsten 1933. Nå kan han imidlertid henvise til både Jens Thiis' *Edvard Munch og hans samtid* og Pola Gauguins *Edvard Munch* – to

store biografier publisert i forbindelse med kunstnerens 70-årsdag. Et poeng ved Nygård-Nilssens synspunkter og formuleringer i vurderingene av disse nye norske publikasjonene er at han også skriver en fragmentarisk samtidskritikk i en tid hvor både de to biografene og den biograferte kunstneren var blant tidsskriftets lesere. Han balanserer vurderingene av de to biografenes kvaliteter opp mot hverandre: Thiis' overordnede biografiske fokus og hans vitale skildringer av kunstmiljøet på nittitallet og Gauguins gjennomgående mer nøkterne holdning i behandlingen av Munchs kunst supplerer hverandre slik de nå foreligger, konkluderer Nygård-Nilssen.¹⁰ Hans oversikt er på knappe fem sider og endatil utstyrt med tre av Munchs selvportretter, men den inneholder både bibliografiske opplysninger samt vurderinger av publikasjonenes tilgjengelighet og historiske verdi.

Arne Eggums «Litteraturen om Edvard Munch gjennom nitti år» er rimeligvis mer omfattende enn den foregående. Den er dessuten uten plasskrevende illustrasjoner og er utstyrt med en fyldig bibliografi (85 bok- og artikkeltitler samt 18 katalogtitler). Men de 48 årene som ligger mellom disse to artiklene, omfatter også en epoke hvor litteraturen om Munch og interessen for mangfoldet i hans totale innsats som internasjonalt profilert kunstner ekspanderte radikalt. Følgelig er denne oversikten kvantitativt mer omfattende, men Eggum er også krassere i sine vurderinger, både i synet på kunstnerens iscenesettelse av seg selv i rollen som en kunstner som tidlig hadde møtt en uforstående samtid, og til forfattere som bidro til komplettering av Munch i denne posisjonen. Også Eggum tar utgangspunkt i den magre norske litteraturen om Munch, samt det faktum at tyskerne hadde bidratt med hele fire bøker om kunstneren før han fylte 45 år, men her belyses litteraturen kunsthistorisk. Flere steder i artikkelen diskuteres hvordan ulike historiografer har forsøkt å innpasse Munch i et kunsthistorisk landskap. I Nygård-Nilssens oversikt synes perspektivet snarere å være mentalitetshistorisk, sammenliknet med Eggums. Denne forskjellen gir seg til kjenne i sistnevntes karakteristikk av den omfattende litteraturen om den eldre Munch som samtidskunstner og tekstene fra de første årene etter hans død. For publikasjoner med

en kunstvitenskapelig forankring (i oversiktsverk, biografier, avhandlinger, utstillingskataloger) var her blitt supplert med mange portretter av Munch som det uforutsigbare og isolerte geniet (i form av psykologiserende diagnoser, erindringer, intervjuer, kåserier).

Eggum gir en forklaring på hvordan Munch gradvis ble erobret fra tyskerne, han karakteriserer framveksten av en mangslungen og profesjonalisert, norsk Munch-litteratur og beskriver hvordan den norske kunstneren ble forklart og forstått internasjonalt som en kunstner av verdensformat. Også her vies utstillingskatalogens funksjon oppmerksomhet. I en oversikt over Munch-litteraturen er ikke minst vurderingen av katalogens rolle viktig med tanke på publikasjonenes tilgjengelighet også etter at de respektive utstillingene var avsluttet. Forfatteren anslår Munch-museets store utstillingsvirksomhet som en viktig faktor for en økt interesse for Munchs kunst, og framhever denne institusjonens forskningsmessige betydning for en rekke norske publikasjoner samt akademiske avhandlinger i årene etter 1963. Det refereres til norske og utenlandske forskeres bidrag også til internasjonale og norske tidsskrifter – deriblant *Kunst og Kultur*.¹¹

Tendensene

Munch-museets forskningsmessige betydning i årene etter 1963 er nevnt i Eggums oversikt, men allerede i Terrakottaboken / *Kunst og Kultur* fra 1946 hadde Johan H. Langaard viet dette temaet oppmerksomhet. Han orienterer om omfanget av kunstnerens testamenteriske gave¹² og minner om ansvaret som nå påhviler Oslo kommune for å få bygget et allerede etterlenget museum. I hans framtidsvyer nevnes også den viktige funksjonen en slik institusjon vil få «som arnested for fremtidens Munch-forskning», og at utformingen av bygget må kunne «tilfredsstille alle krav som vitenskapelig institutt» (s. 232).¹³ Viktigst for den framtidige forskningen om Munchs «personlighet, liv og verk» var tilgangen på hans kunst.¹⁴ Men i ettertid har også det skriftlige materialet institusjonen disponerer, spilt en betydelig rolle.¹⁵

De siste tiårene påkaller en særlig interesse for en ajourført vurdering av bidragene i *Kunst og Kultur*. Patricia G. Berman mente at tendensen i den inter-

nasjonale Munch-forskningen var en tiltakende interesse for en «historisk», framfor en «romantisert, mytisk» Munch. Hennes ståsted er utenfor Norge, og i artikkelen fra 2008 foretar hun en oppdatering av Munch-litteraturen hvor hun i hovedsak refererer til publikasjoner på engelsk.¹⁶ Men gir den samme tendensen seg til kjenne i *Kunst og Kultur* i denne perioden?

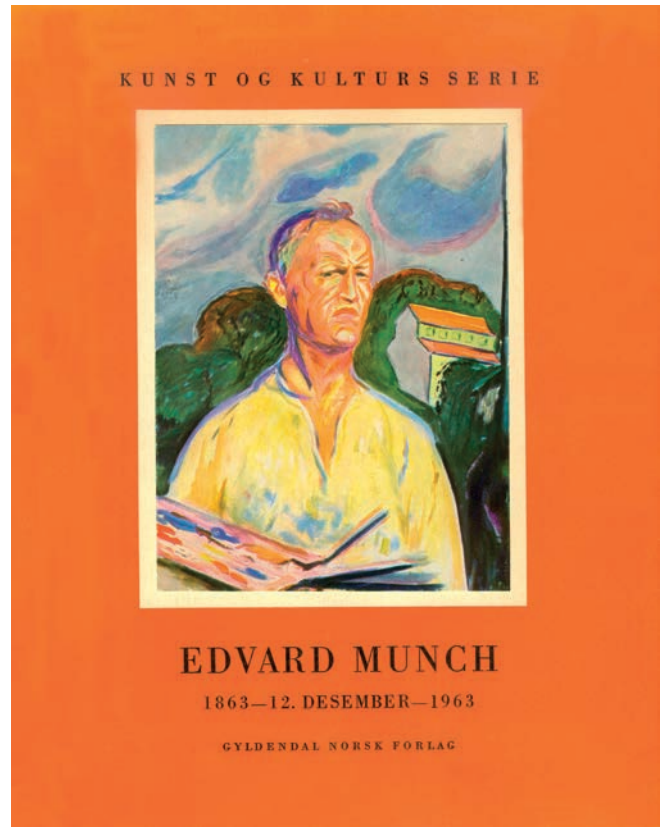
I tiårene etter kunstnerens død finner man også i tidsskriftsbidragene, som i datidens øvrige Munch-litteratur, en utbredt interesse for kunstnerpersonligheten Edvard Munch. Her kom anekdotene om, intervjuene med, brevene fra og forfatterens erindringer av kunstneren til å utgjøre det narrative omdreiningspunktet. Dette kunne gi næring til forestillinger om den mistilpassete og geniale kunstneren. En gjennomgang av det siste tiårets tidsskriftsbidrag viser at den tidligere orienteringen mot kunstnerens biografi er marginal, og at den hagiografiske kunsthistoriografien er blitt utfordret av forskningsinteresser rettet mot hans kunst. Disse tendensene kan anskueliggjøres gjennom en sammenlikning av bidragene om Munch i de nevnte fire heftene fra perioden fra 1913 til 2007.

I første hefte hylles den 50-årige Munch som samtidskunstner. Et poeng her er at dette er bidrag av forfattere som skrev om, men også til Munch.¹⁷ Han profileres som en internasjonal størrelse, og særlig framheves hans berømmelse i Tyskland. Det er gjort ut fra en grunnleggende forståelse av Munch som banebrytende geni, men som her også forsvares som samtidskunstner. For samtlige av disse forfatterne synes «innholdet i hans kunst» å stå i en intim forbindelse med «en eiendommelig selvformet personlighet». Også minneskriftet *Edvard Munch. Mennesket og kunstneren* fra 1946 var preget av profileringen av mesteren bak kunsten.¹⁸ Her skiller den svenske kunsthistorikeren Axel L. Romdahls lange artikkel «Edvard Munchs stil» seg ut ved å være «et utkast till en undersökning». De andre bidragene er relatert til Munchs virke som kunstner, men mest handler det om kunstnerpersonligheten. Det er et minneskrift og står i en særstilling fordi det var skrevet av kunstnerens nære venner og andre som hadde opplevd «Mesteren på Ekely» i arbeid eller hadde hatt et forhold til «Mennesket

Edvard Munch», som også var tittelen på hans biograf Pola Gauguins anekdotiske bidrag.

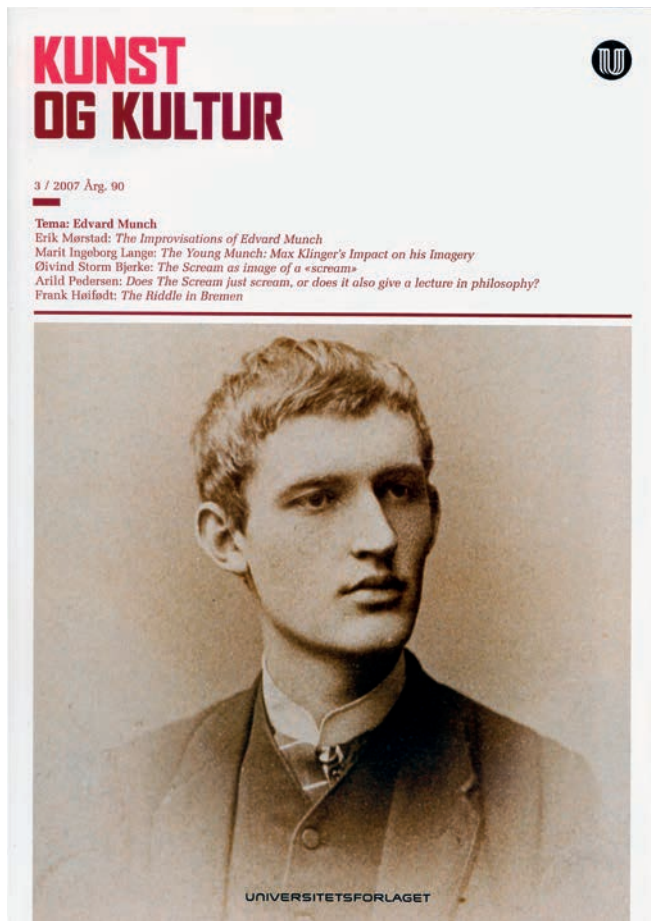
Tredje hefte kom i 1963 og ble publisert i anledning 100-årsmarkeringen for hans fødsel. Et jubileumshefte beslektet med minneskriftet, men her suppleres de biografisk orienterte tekstene med andre temaer. Leif Østby skrev redaksjonelt forord, i tillegg var det tre dikt tilegnet kunstneren,¹⁹ et bidrag om andres portretter av Munch, et om hans klinikkopphold i København og sist en presentasjon av to brev om Aula-konkurransen. Men det som fortøner seg som hovedartikkelen, er Henning Grans «Edvard Munchs møte med norsk kunstkritikk 1895».²⁰ Også i dette heftet portretteres kunstnerpersonen, men dessuten gir Einar Myklebust, som én av de to arkitektene bak vinnerprosjektet, en presentasjon av det nye Munchmuseet i Oslo. Jubileumsheftet kom ut samme år som innvielsen, og under tittelen «Ti år for Edvard Munch» presenterer arkitekten tankene om byggets utforming og plassering, samt om prosessen fra den utlyste konkurransen i 1953 fram til det realiserte bygget i 1963. Heftet er illustrert med mange av Munchs arbeider, men bortsett fra maleriet *Selvportrett med palett* fra 1926 og en fargekrittiskisse til et selvportrett fra året før, er samtlige verker fra de to tiårene rundt århundreskiftet. At eksemplene ville ligge på verk fra 1890-årene i Grans bidrag, og at samtlige illustrasjoner i artikkelen om Munchs København-opphold var fra siste del av det neste tiåret, er bestemt av artiklens temaer. Like fullt støtter det redaksjonelle bildeutvalget opp om profileringen av kunstneren. Her finnes sju selvportretter, samt 14 portretter av kunstneren av totalt 50 gjengivelser av tegninger, raderinger, malerier, skulptur og relieff. I tillegg til disse illustrasjonene er det også gjengitt plantegninger, perspektivskisser og fotografier fra museet samt fotografier fra to Munchutstillinger, et fra 1890-årene og et fra 1909. Muncharbeider fra tiden etter de to gjengitte Aula-utkastene fra 1910 og 1911, er ikke med. Jens Thiis hadde i Munch-biografien fra 1933 lagt hovedvekten på 1890-årene, og i dette heftet fra 1963 legges også tyngdepunktet på tiårene rundt århundreskiftet.

I det siste temaheftet om Edvard Munch, fra 2007, relateres samtlige fem engelskspråklige bidrag til hans

Ill. 3. Terrakottautgaven av temaheftet fra 1963.

arbeider fra samme periode. Men her er det verkene som står i forfatternes fokus, og deres undersøkelser indikerer en vending i Munch-forskningen. Minneskriftets forside i 1946 gjengir litografiet *Selvportrett i sigarettøyk* (1908–09). Jubileumsheftets forside i 1963 viser *Selvportrett med palett*²¹ fra 1926. Og temaheftets forside i 2007 viser et fotografisk portrett av den unge kunstneren fra 1886.²² En sammenlikning av disse to siste forsidene kan også signalisere to forskjellige innganger til behandlingene av kunstneren Edvard Munch: I selvportrettet er han framstilt under en blå sommerhimmel og med atelieret på Ekely i bakgrunnen. Kunstneren med pensler, palett og malingsflekket skjorte, med et alvorlig ansiktsuttrykk og blikket rettet mot betrakteren – et selvbylde framstilt av den modne mester. Atelierfotografiet viser en ung mann som har inntatt en instruert portrettpositur. Han er oppdresset, bakgrunnen er nøytral og hans blikk

Ill. 4. Forsiden på Munch-heftet i 2007.

hviler på et punkt utenfor bildekanten. – To portretter som også kan indikere to måter å betrakte kunstneren på: I selvportrettet er Munch fortelleren, og på fotografiet er han avbildet av et mekanisk bildeapparat.

Tematisk skiller de to publikasjonene seg vesentlig fra hverandre selv om begge undersøker verker fra de to tiårene rundt århundreskiftet. Bidragsyterne i 2007-heftet anlegger nye perspektiver på et utvalg kjente og mindre kjente verk, men indikerer kritiske holdninger til tendenser i den eldre Munch-forskningen. Gjesteredaktør Erik Mørstad henviser i innledningen både til kritikk mot Munch-litteraturen framsatt tidlig etter kunstnerens død, og til nyorienteringer i samtidens Munch-forskning. Symptomatisk er nedslagene i kunstnerens biografi her styrt av interessen for å følge bestemte trekk ved hans kunst. I dette heftet er

kunstnerpresentasjonen fraværende, og bidragene konsentreres om nye perspektiver på verkenes teknikk og tematikk. Det er en verksbasert forskning, som også tar et oppgjør med den tidligere Munch-litteraturen som reproduserte etablerte synspunkter på verkenes tema og kunstneriske utførelse.

Til slutt

En sammenlikning mellom disse fire *Kunst og Kultur*-publikasjonene indikerer et oppgjør med en tidligere Munch-litteratur som repeterende hadde støttet seg på en mytisk forståelse av et isolert geni. Det er også en tendens i de øvrige bidragene om Munch i tidsskriftet de siste tre tiårene. Ikke minst viktig for forskningen etter 1963, året for innvielsen av museet, er den faglige ressurs denne institusjonen representerte for norske og internasjonale forskere. Dette er også et forhold redaktør Østby nevner i jubileumsheftet i 1963, som Eggum trekker inn i sin artikkel fra 1982, som Mørstad i 2007 betoner som essensiell for de siste tiårenes vitenskapelige og litterære bidrag og som Berman i 2008 tilskriver framveksten av en ny Munch-forskning.

NOTER

- 1 Oversikter er gjengitt i «Registre til *Kunst og Kultur* 1910–1967» (Nr. 4 – 1971) og i «Om Edvard Munch i *Kunst og Kultur* 1911–1993» (Nr. 1 – 1994).
- 2 Hefte 2; 4. årgang, 1913. *Edvard Munch 1863. 12. desember 1913*.
- 3 Hefte 3–4; 29. årgang, 1946 (Terrakotta). *Edvard Munch. Mennesket og kunstneren*.
- 4 Hefte 4, 1963 (Terrakotta). *Edvard Munch*.
- 5 Noen nyere eksempler: I Siri Meyers «Monografien som faglitterær genre» (1991, s. 170–79) er Jens Thiis' Munch-biografi fra 1933 anvendt som ett av tre analyseeksempler, i John Boulton Smiths «August Strindbergs billedfantasi» (1971, s. 17–40) er også Munch sentral, i Vigdis Ystads «Ibsen i det norrøne» er Munchs tresnitt til Ibsens *Kongsemmerne* gjengitt som illustrasjoner, og i Dag Solhjells tekstcollage «Pietismens etikk og kunstens ånd» (2001, s. 58–80) er kunstnerens dagboksnotater satt inn i en dialog med to fiktive samtalepartnere.
- 6 Patricia G. Berman «Edvard Munchs mange liv» i Gerd Wold: *Edvard Munch – Samlede malerier*, Cappelen Damm, Oslo Bd. IV 2008.
- 7 Patricia G. Berman: «(Re-) Reading Edvard Munch: Trends in the Current Literature» i *Scandinavian Studies* (1994).
- 8 Harald Hals i *Tidssignaler* i 1895, Sigbjørn Obstfelder i 1896 og Jens Thiis i 1901, begge i *Samtiden*.
- 9 Forfattere var Jens Thiis, Jappe Nilssen, Christian Gierløff og Sigurd Høst. I et avsluttende tillegg med tittelen «Munchvurderinger» har redaksjonen også gjengitt fragmenter av brev og anmeldelser som gir inntrykk av begeistringen for Munch i utlandet samt den tidsaktuelle artikkelen «Edvard Munch og Tyskland» av Einar Lexow.
- 10 Til tross for en positiv innstilling til Thiis' prosjekt, mener Nygård-Nilssen at denne biografien lider under en manglende behandling av de siste tiårene: «[V]i må ønske forfatteren får anledning til å skrive det 2. bind som han antyder», (s. 64) skriver artikkelforfatteren i 1934. At det ble med dette ene bindet, bekreftes i Arne Eggums senere oversikt i samme tidsskrift.
- 11 Avslutningsvis supplerer Eggum oversikten med et tema som også bidrar til nyanseringen og kompletteringen av forståelsen av bildekunstneren Edvard Munch: I et delprosjekt i forbindelse med en påfølgende presentasjon av skandinavisk kunst og kultur i USA (i 1982/83) skal også Munchs beskjefteigelse med fotografiet vies oppmerksomhet. Her blir kunstneren presentert som eksperimenterende amatørfotograf på en utstilling med tittelen «Frozen Image. Scandinavian Photography». En betimelig påminnelse fra Eggum i 1982, hvor nettopp «Litteraturen om Edvard Munch gjennom nitti år» fremdeles manglet publikasjoner om dette temaet. Han publiserte senere *Munch og fotografi* (Gyldendal, Oslo 1987), og året etter bidro han også med to artikler i katalogen «Edvard Munch. Maler og fotograf. Kunstneren og fotografiet» til utstillingen på Louisiana, Humlebæk, Danmark.
- 12 Åpningsartikkelen i dette nummeret var Karl Steneruds «Edvard Munchs testamente» (s. 72–78)
- 13 Langaard nevner nødvendigheten av en arkitektkonkurranse. Denne ble ikke utlyst før i 1953, og bygget ble først innviet ti år deretter.
- 14 Disse omfattet også «tegninger, tresnitt, litografier, raderinger samt treplater til tresnitt, litografiske stener samt graverede kobberplater» (fra «Edvard Munchs testamente» s. 73).
- 15 Munch testamenterte sine «litterære arbeider» til Oslo kommune, men brevene ble testamentert til søsteren Inger. Eggum beklager i nevnte artikkel at hun «destruerte hva hun ikke fant var heldig for familiens eller Munchs eget rykte» (s. 272).
- 16 Berman henviser også til utgivelser på norsk i perioden 1994–2008, men i hovedsak publikasjoner på engelsk. Med relevans for denne undersøkelsen: Hun har to referanser til artikler publisert i *Kunst og Kultur*, begge i det nevnte temaheftet om Munch på engelsk. (Nr. 3/2007) I samme periode ble det publisert i underkant av tretti bidrag om kunstneren i tidsskriftet (herunder også regnet bokanmeldelser) og en tredjedel av disse på engelsk.
- 17 Det setter sitt preg på samtlige bidrag, og det utnyttes elegant som narrativt grep i Christian Gierløffs artikkel «Munch selv». Lexows avslutningsartikkel gjengir oversatte presseklipp fra «Festsalsdekorationene paa utstillingen i Berlin» høsten 1913. Han skriver at samlet sett «[...] fastslaar med uimotsigelig styrke, at Edvard Munch i utlandets øine staaer som en av den moderne malerkunsts aller betydeligste personligheter.» (s. 128). Ref. note 6.
- 18 Dette var imidlertid ikke bare et minneskrift, men også det første nummeret etter krigen. Leif Østby gir blant annet en summarisk gjennomgang av «Utstillinger i Oslo 1942–45». Han nevner direktør Onsager og utstillingen «Kunst og ukunst» i Nasjonalgalleriet i 1942, men også at Munch i 1944 «blev minnet i all stillferdighet ved to utstillinger av hans grafikk, begge utlånt fra private samlinger» (s. 66).
- 19 Helge Rodes «Til Edvard Munch» var hentet fra diktsamlingen *Ariel* fra 1914, mens de to andre var skrevet i anledning kunstnerens død i januar 1944 og publisert samme år: Gunnar Reiss-Andersens «Edvard Munch» i *Konstrevy* og Ole Nielsens «Edvard Munchs død» i *Samleren*.
- 20 Grans bidrag var det mest omfattende og var utstyrt med 16 illustrasjoner hvorav to helsides, upaginerte innstikk i farger. Heftet hadde tre fargegjengivelser, hvorav det ene var gjentakelsen av maleriet på forsiden, *Selvportrett med palett fra 1926*. Men ikke minst interessant er det at Gran i denne artikkelen foretar en kraftig justering av det etablerte inntrykket av de norske presseoppslagene i midten av nittitallet som entydig negative og skandalepregete. Han trekker inn lange og mange sitater fra kritikere og lesere i Bergens- og Stavanger-pressen som nyanserer det inntrykket leserne i ettertid kunne sitte igjen med av at Munchs kunst ble møtt med et uforstandig publikum og kritikerkorps.
- 21 Forsidelitografiet fra 1946-heftet etterfølger i 1963-heftet innledningsvis en fargegjengivelse av forsidemaleriet.
- 22 Redaksjonen oppgir årstallet 1886, men Arne Eggum anslår «ca. 1888» (op. cit. 1987, s. 44). Den svenske fotografen Axel Leverin åpnet atelieret i Christiania i 1886, og da var Munch 23 år.